

INFORME SOBRE LA COOPERACIÓ UNIVERSITÀRIA AL DESENVOLUPAMENT EN L'ÀMBIT AGROALIMENTARI. EL CAS ESPANYOL

Fundació Cultura de Pau

I. INTRODUCCIÓ

Context general

El dret a l'alimentació és present de manera àmpliament explícita en les declaracions internacionals. L'article 25.1 de la Declaració Universal dels Drets Humans explicita que "Tota persona té dret a un nivell de vida que li asseguri la salut, el benestar propi i de la seva família, especialment pel que fa a l'alimentació..." A la Declaració de Barcelona sobre els Drets Alimentaris de l'Home¹ de la FAO,² aquest dret també hi queda recollit, així com a la Declaració i el Pla d'Acció per a una Cultura de Pau també ho fa palès en l'article 10.d del seu Pla d'Acció.³ A més, el primer dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM)⁴ és precisament el dedicat a l'eradicació de la pobresa extrema i de la fam, amb un compromís específic de reduir a la meitat –per al 2015 respecte al 1990– el percentatge de gent que pateix gana o desnutrició a escala global.

Això no obstant, la realitat contradiu aquests principis consagrats per la comunitat internacional. Segons les Nacions Unides⁵ –especialment la FAO–, al voltant de 850 milions de persones pateixen fam crònica i malnutrició. No sols això, el nombre de persones en aquesta situació s'incrementa any rere any, fruit del creixement demogràfic,⁶ i les previsions per complir el primer dels ODM citats no són gaire esperançadores. És especialment sorprenent el cas citat per UNICEF⁷ en el qual es constata que més de 10 milions de nens i nenes moren prematurament cada any (més de 30.000 diaris), en molts casos a causa de la fam i la desnutrició.

---

¹ Art. 1 "Tot ésser humà té dret a una alimentació suficient i saludable" (1992).

² FAO: *Food and Agriculture Organization*: Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació.

³ Art. 10 "Mesures per promouvoir el desenvolupament econòmic i social sostenible. (...) d) Reforçar les mesures que s'adoptin a tots els nivells per aplicar estratègies nacionals en favor de la seguretat alimentària sostenible, incloent-hi la formulació de mesures per mobilitzar i aprofitar al màxim l'assignació i utilització de recursos obtinguts de totes les fonts, també gràcies a la cooperació internacional, com els recursos procedents de l'alleujament de la càrrega del deute..." Aquesta Declaració i Pla d'Acció van ser aprovats per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 13 de setembre de 1999.

⁴ Fruit de la Cimera de Caps d'Estat i de Govern de l'any 2000 amb motiu del 55è aniversari de les Nacions Unides, vegeu: www.un.org/millenniumgoals.

⁵ United Nations: *The Millennium Development Goals Report 2006*, pàg. 6; FAO: *The State of Food Insecurity in the World 2006*, pàg. 8-9.

⁶ És important aclarir que si s'analitza percentualment, la tendència és d'un molt lleuger decreixement global.

⁷ Vegeu el comunicat de premsa del dia 13 de setembre de 2007 (www.unicef.org).

En un context com l'actual, no cal insistir en la importància de projectes que, com aquest, tenen la voluntat d'incidir positivament en un marc de treball de tanta importància. És per això que la Fundació Cultura de Pau i la Fundació Triptolemos van decidir abordar-lo, i és per la mateixa raó que el procés d'elaboració d'aquest informe ha comptat amb el suport de la FAO, com també del Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural de la Generalitat de Catalunya (DAR).

La universitat i la cooperació al desenvolupament

La universitat és un àmbit privilegiat per a la cooperació al desenvolupament. En primer lloc, com a institució dotada de recursos tècnics i humans altament qualificats, que abasten tots els camps del coneixement. En segon lloc, com a espai de gran interès per a la sensibilització i l'educació d'un segment important i transcendent de la població.

La Cooperació Universitària al Desenvolupament (CUD)⁸ és el conjunt d'accions dutes a terme per la comunitat universitària orientades a la transformació social dels països més desfavorits, en pro de la pau, de l'equitat, el desenvolupament humà i la sostenibilitat mediambiental.

La tasca de la universitat en l'àmbit de la cooperació al desenvolupament està molt vinculada al seu àmbit natural d'actuació: la docència o formació, la recerca i la transferència de tecnologia. La CUD és part essencial del compromís social de la universitat, i així és com s'ha d'entendre, com una activitat acadèmica regular, plenament integrada en el conjunt d'activitats pròpies de la universitat.

La CUD ha avançat de manera important en els darrers anys; això no obstant, encara té algunes mancances importants. En aquest sentit, s'observa una manca de coordinació i generació de sinergies entre universitats, com també la necessitat d'una major implicació dels diferents sectors de la comunitat universitària, l'enfortiment de les relacions entre universitats amb altres agents de la cooperació al desenvolupament, i l'adequació dels instruments i les estratègies de les administracions públiques a les realitats potencials de la CUD. Per aquest motiu, és necessària per poder tenir un coneixement concret de les activitats que s'estan duent a terme, amb la qual cosa adquireixi una perspectiva que permeti millorar les accions per fer i la coordinació entre diferents actors. Aquest és un dels objectius que justifiquen la realització d'aquest informe.

Elements específics i innovadors d'aquest informe

---

⁸ La Conferència de Rectors de les Universitats Espanyoles (CRUE) defineix la CUD com "la cooperació de les universitats en els processos de desenvolupament socioeconòmic" d'altres països (vegeu document de la CRUE ["Estrategia de Cooperación universitaria al desarrollo"](#), setembre del 2000).

Aquest informe és un mapa de les activitats del món universitari espanyol – universitats, centres de recerca del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), etc.– que s'estan duent a terme en el marc de la cooperació al desenvolupament en el sector agroalimentari, i neix d'una intuïció –basada en l'experiència– que es tracta d'un sector d'importància especial, en creixement, però que mai no s'ha estudiat en la seva globalitat.

Som conscients que en aquest estudi no hem pogut recollir el cent per cent de tots els projectes que s'estan duent a terme. No sols això, un dels nostres objectius –si bé tangencial però també rellevant– és que, a través d'aquesta publicació, es pugui dinamitzar la informació de tots aquells projectes dels quals fins ara no hem tingut coneixement.

Però el que sí que és cert és que la informació que s'ha pogut recollir al voltant de 90 projectes de 14 universitats i centres de recerca diferents és prou significativa per tenir una base ben sòlida de la realitat, de manera que aquest estudi es pugui considerar representatiu d'aquesta.

Aquest informe, pioner a escala europea, té la voluntat de servir com a instrument de referència en aquest àmbit, dins i fora de l'Estat espanyol. Així mateix, aquest projecte també pretén actuar com a catalitzador de nous projectes, ja sia en la línia d'extensió d'aquest, és a dir, d'elaboració d'estudis semblants en altres països de l'àmbit europeu i mediterrani; ja sia en l'aprofundiment i la promoció de noves accions fruit de les conclusions i les propostes d'estudi, dins d'un marc general d'actuació més coherent que contribueixi a la generació de noves sinergies positives i constructives. Tot plegat amb una clara voluntat d'internacionalització de l'experiència actual, òbviament amb la intenció d'aprofundir en la col·laboració amb les institucions que ens han donat suport des de l'inici, en especial la FAO.

El motor d'aquest projecte ha estat el seu Grup Coordinador i els autors d'aquest informe, format per Manuel Manonelles i Janira Tor (Fundació Cultura de Pau), Ramon Clotet, Yvonne Colomer, Salvador Hernández, Buenaventura Guamis, Daniel López i Eva Vendrell (Fundació Triptolemos). També s'ha comptat amb un Consell Assessor en el plantejament inicial del projecte, amb la participació de les universitats següents: Buenaventura Guamis – UAB – Universitat Autònoma de Barcelona; Miquel Morató – UB – Universitat de Barcelona; Enrique Aguilar – UCO – Universidad de Córdoba; Àngels Sendra – UdL – Universitat de Lleida; Daniel López – UPC – Universitat Politècnica de Catalunya; Carlos Gregorio Hernández – UPM – Universidad Politécnica de Madrid; Pedro Fito – UPV – Universitat Politècnica de València.

II. METODOLOGIA

Per a la realització d'aquest informe, s'ha recollit informació en totes les universitats espanyoles (52), a més del CSIC, i s'ha obtingut finalment informació sobre activitats de cooperació de 26 universitats (representa el 50% de les universitats espanyoles) i múltiples centres de recerca del CSIC. De les

respostes obtingudes, sols el 54% duen a terme activitats en aquest àmbit. Aquesta informació ha estat analitzada pel Grup Coordinador.

Recollida de la informació

Amb l'objectiu d'obtenir informació sobre les activitats de cooperació universitària al desenvolupament dutes a terme en l'àmbit agroalimentari, es va elaborar un model de fitxa en la qual se sol·licitava aquesta informació. De l'enviament a tots els centres universitaris i de recerca durant el curs 2006-2007, es va rebre informació de 86 projectes, en les fitxes dels quals es descriuen de manera esquemàtica les accions de CUD ja realitzades, en execució o projectades.

Anàlisi de la informació

Per facilitar l'anàlisi de la informació recollida, s'han classificat i s'han analitzat les accions descrites a les fitxes segons els criteris següents:

- **Tipologia:** En aquest sentit, s'ha diferenciat entre accions de recerca, accions de formació i accions de transferència de tecnologia.

- Per "recerca" s'han considerat aquelles tasques que tenen com a objectiu ampliar els coneixements científics i tecnològics.

- "Formació o docència" són el conjunt d'activitats que es duen a terme per facilitar l'aprenentatge d'altres persones (estudiants universitaris, professionals en activitats de formació contínua, etc.).

- "Transferència de tecnologia" s'entén com el treball realitzat amb la finalitat de difondre els coneixements, especialment els tecnològics, amb la voluntat que la societat en pugui obtenir un benefici pràctic.

- **Àmbit temàtic:** Aquesta informació s'ha extret en analitzar les respostes obtingudes a través de paraules clau de les fitxes. De manera que s'ha distingit entre les categories següents:

- Producció: (segons que siguin d'agricultura, ramaderia, aqüicultura, o mixtes). En aquesta categoria s'han inclòs tots aquells projectes relacionats amb aspectes productius, ja sia vegetal o animal, incloent-hi aspectes com la millora de determinades varietats, gestió del sòl, regadiu, gestió de les explotacions, fertilització, diversificació de cultius, etc.

- Processament i transformació d'aliments: inclou els projectes relacionats amb el tractament posterior dels productes alimentaris, i també aspectes com la conservació dels aliments, la seva transformació (assecat, fermentació...) i qüestions de seguretat i sanitat.

- Temàtica social, i mixtes: s'han considerat els projectes vinculats amb la comercialització, l'organització de productors, els estudis de mercat, anàlisis

de temàtiques globals i la seva incidència sobre l'alimentació, com la fam, el comerç internacional, el deute extern, etc.

- **General:** en aquesta categoria s'inclouen tots els projectes que abasten tots els altres aspectes, i corresponen a cursos o projectes formatius sobre agricultura i alimentació.

- **Àrea geogràfica:** la informació obtinguda s'ha analitzat per continents i també per països.

- **Nivell d'IDH⁹:** En aquest cas, l'anàlisi dels projectes s'ha fet segons l'IDH dels països beneficiaris.

- **“Mapa Mundial de la Fam de la FAO” i Mapa “Avenços cap a l'assoliment de l'Objectiu de la Cimera Mundial sobre l'Alimentació des de 1990-92¹⁰”.** Els projectes s'han classificat i s'han situat sobre un mapa, cosa que permet la comparació amb el Mapa de la Fam de la FAO corresponent a l'any 2003 i amb les dades sobre els avenços des de 1990-92, també de la FAO.

- **Recursos mobilitzats:** La informació s'ha analitzat, també, sobre la base de les variables econòmiques (valor dels projectes) i dels recursos humans (personal) involucrat.

Dificultats i limitacions

Tot i que considerem que de la informació rebuda es pot extraure una visió global de la CUD espanyola en l'àmbit agroalimentari, no és menys cert que hi ha dificultats i limitacions.

Una de les dificultats observades durant el tractament de la informació rebuda és que no hi ha un criteri uniforme que els responsables dels projectes de cada centre hagin utilitzat en indicar les tipologies de cada un dels seus projectes. En aquest sentit, s'ha advertit que de vegades és complicat diferenciar formació i transferència de tecnologia, o transferència de tecnologia de recerca. D'altra banda, hi ha una limitació que no es pot obviar, i és el fet que no totes les accions dutes a terme pels centres de recerca o les universitats han estat computades en aquest estudi. Malgrat això, l'informe considerem que ofereix una visió aproximada de la realitat actual de la CUD a Espanya.

---

⁹ L'Índex de Desenvolupament Humà (IDH) és un indicador social estadístic elaborat pel Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), que aglutina les dades sobre l'esperança de vida en néixer, la taxa d'alfabetització i el PIB *per capita*.

¹⁰ Vegeu l'informe sobre “L'estat de la inseguretat alimentària en el món. Any 2006”, de la FAO (<http://www.fao.org/docrep/009/a0750s/a0750s00.htm>).

III. CONCLUSIONS I PROPOSTES DE FUTUR

Avançar cap al Primer Objectiu de Desenvolupament del Mil·lenni d'eradicar la pobresa extrema i la fam no és pas una tasca fàcil. No es tracta sols d'una qüestió de recursos econòmics. La tecnologia i el coneixement són imprescindibles. I aquest informe sobre la CUD així ho demostra. En aquest sentit, el més valuós que poden aportar les institucions universitàries per al progrés de la humanitat és senzillament "fer d'universitat". Amb això es vol dir "treball acadèmic", és a dir, formació, recerca i transferència de tecnologia. Sens dubte, aquestes tres característiques de les institucions universitàries en fan uns actors clau en la CUD.

En l'estudi dut a terme s'ha constatat que, efectivament, hi ha força grups fent una feina acadèmica en l'àmbit de la cooperació per al desenvolupament. Entre totes les activitats, moltes estan dins del marc de les accions voluntàries i de solidaritat, però moltes altres també es poden qualificar de treball ordinari.

Des del punt de vista quantitatiu, el nombre total d'accions, el nombre total de persones implicades, o els recursos econòmics involucrats són clarament insuficients amb relació a la importància de l'àmbit de treball. En aquest sentit, sembla òbvia la necessitat de potenciar accions institucionals per promoure el treball en la cooperació universitària per al desenvolupament (CUD). Per això, des de les institucions finançadores de ciència i tecnologia, i de cooperació al desenvolupament, caldria crear programes econòmics de suport a l'activitat acadèmica en CUD, que incloguessin el sector agroalimentari com un dels eixos fonamentals. També des de les institucions universitàries caldria promoure la creació i el suport a grups de treball i donar facilitats per a la implicació del personal de la comunitat universitària en aquest sector.

Un àmbit important i amb un gran potencial

Aquest estudi deixa clara la importància del sector analitzat i, en especial, el seu gran potencial. S'han identificat al voltant de 90 projectes, amb la participació aproximada de 400 persones del sector universitari i acadèmic, i amb un pressupost de 38 milions d'euros, que seria sensiblement superior si es donés un valor econòmic als intangibles que han aportat (espais i infraestructures, personal, *know-how*, etc.). Es tracta, doncs, d'una evidència del compromís real de la universitat amb els problemes de la societat.

Algunes disfuncions

D'altra banda, també queden clarament reflectides certes disfuncions, analitzant el conjunt des d'una perspectiva global, entre els projectes que es duen a terme i el nivell de necessitats i urgències que hi ha. Òbviament, els resultats d'aquest estudi en cap moment no menysvaloren els projectes existents; ben al contrari, aquest estudi precisament vol donar la difusió i rellevància necessàries als esforços dels pioners en aquest àmbit essencial de treball. Això no obstant, és evident la necessitat d'un major esforç per part de

tots els actors implicats que es reflecteixi en un increment de la importància de la CUD.

Promoure i ordenar el creixement de les activitats

D'una banda, és evident la necessitat de fomentar un creixement sostenible d'aquesta mena d'activitats. L'estat de pobresa i desnutrició en bona part del planeta és evident i, a més, els acords internacionals coincideixen a dir que aquest és un àmbit de màxima prioritat (ODM, etc.).

D'altra banda, resulta ben clar que el creixement ha de ser ordenat, de manera que, sense menystenir els projectes actuals, caldria assegurar que els nous projectes fruit d'aquest creixement s'adrecessin a aquells àmbits –geogràfics, temàtics, etc.– en què la necessitat és més constrenyidora.

Per àrees:

– En l'àmbit **de tipologia** (activitats de recerca, de formació o de transferència de tecnologia), queda clar que són insuficients i, per tant, necessiten ser incrementades tant les activitats de formació –atesa la naturalesa pròpia de la universitat com a centre de formació i transferència de tecnologia– com de recerca. En aquest sentit, les accions que es duguin a terme s'han de considerar inicialment de manera integrada i coordinada.

– En l'àmbit **temàtic**, és evident que hi ha poques activitats sobre el processament d'aliments, un sector d'interès especial per tal com genera valor afegit i que pot ser un factor clau generador de riquesa i de lluita sostenible contra la pobresa.

- En l'àmbit **geogràfic i de l'IDH**, l'estudi també deixa molt clara la necessitat de reorientar d'una manera urgent el creixement de les activitats i accions envers els països de l'Àfrica subsahariana –en què els nivells de desnutrició són extremadament alts i en alguns casos fins i tot augmenten– i on pràcticament no es porta a terme cap projecte.¹¹ El mateix és vàlid per a països de l'Àsia Central i del sud, en què també hi ha casos particularment preocupants de retrocés i increment de la desnutrició.¹² Aquesta reorientació geogràfica també hauria de prendre com a referència els índexs d'IDH de cada país i regió, ja que l'estudi fa palès de manera molt clara que bona part de les accions que s'estan duent a terme se centren en països amb un IDH alt, mentre que el nombre de projectes que impliquen països d'IDH mitjà o baix és molt menor.

---

¹¹ Cal entendre aquesta recomanació en la direcció de reorientar el creixement de les activitats, de manera que en cap moment aquesta proposta no vol menystenir les activitats que s'estan duent a terme a l'Amèrica Llatina, que, per la seva banda, també són necessàries. Es tractaria, doncs, a la manera del "Pla Àfrica" que està duent a terme el Govern espanyol, d'obrir un nou ventall d'accions per incidir en aquelles zones geogràfiques en què les necessitats són més urgents i greus.

¹² "L'estat de la inseguretad alimentària en el món". 2006. FAO.

Recursos i finançament

Òbviament, aquest creixement d'activitat en aquest sector requereix els recursos necessaris per dur-se a terme. En aquest aspecte, les conclusions són molt clares i apunten, respecte a les propostes, en tres direccions:

- **Incrementar el finançament per part del sector privat:** l'aportació del sector privat (incloent-hi en aquest cas les ONG) no arriba al 5% del total. Aquesta situació està clarament en contradicció amb el lema del Dia Mundial de l'Alimentació i de TeleFood per al 2006, "Invertir en l'agricultura per assolir la seguretat alimentària".¹³ En aquest sentit, tal com defensa la FAO, és molt urgent incrementar la col·laboració entre el sector públic i el privat per invertir en agricultura amb l'objectiu d'aconseguir la seguretat alimentària, com un camí amb benefici per a tothom. En aquest àmbit cal promoure el paper de les empreses agroalimentàries, dins de polítiques de coresponsabilitat social.

- **Reforçar el finançament públic:** el paper de les institucions públiques en el finançament d'aquestes accions és important, però també cal promoure aquesta mena d'accions àmpliament, aprofitant la seva situació especial com a interlocutors amb la societat i el sector privat.

Per tant, és necessari un esforç quantitatiu, però també qualitatiu, cosa que es podria traduir, per exemple, en la creació d'una estructura independent i de caràcter estable que podria assessorar sobre criteris de prioritat i valoració d'aquests aspectes.

- **Promoure sinergies:** és aquí on les universitats tenen un paper destacat per fomentar la participació de tots dos sectors, el públic i el privat, en la cooperació al desenvolupament, tant en els països del nord com en els del sud.

La realitat europea: una oportunitat a l'abast

D'aquest estudi es desprèn la necessitat de conèixer la realitat europea –per països i regions–, amb l'objectiu de promoure la CUD en el sector agroalimentari. En aquest sentit, conèixer les experiències sobre aquest àmbit de la CUD d'altres universitats a escala europea és un element essencial per promoure sinergies entre aquests actors. Això afavoriria la col·laboració entre aquestes, a més de fer augmentar, d'aquesta manera, la capacitat de negociació enfront d'una de les principals fonts de finançament que s'observa en aquest informe, com és el cas de la Unió Europea.

IV. ANNEX

Publicació i presentació de l'Informe

---

¹³ Vegeu: www.fao.org/wfd/2006

El 21 de novembre de 2007, *l'Informe sobre la Cooperació Alimentària al Desenvolupament en l'Àmbit Agroalimentari. El Cas Espanyol* fou presentat per primera vegada, i debatut, a la seu de la FAO a Roma, en un acte en el marc de la 34ª Conferència General de la FAO.

Un cop duta la presentació i el debat a la FAO, es procedí a la traducció final i edició definitiva en tres idiomes: català, castellà i anglès, i se n'han fet un total de sis-centes còpies (dues-centes per idioma). La seva distribució en format paper i electrònic el duen a terme conjuntament les dues fundacions.

El 25 de març de 2008 *l'Informe sobre la Cooperació Alimentària al Desenvolupament en l'Àmbit Agroalimentari. El Cas Espanyol* fou presentat a Barcelona.